

Anmeldelser

Per Krogh Hansen

Gnubberi

Anders Østergaard (red.): *Vandmærker. Nærlæsninger af ny dansk litteratur*, Kbh. 1999 (Dansk lærerforeningen).

Anders Østergaard har til denne antologi indbudt fjorten litterater til at foretage komparative nærlæsninger af to af ham udstukne tekster eller forfatterskaber. Oftest parres en helt ung forfatter med en lidt (men ikke alt for meget) ældre, og den overordnede hensigt er at give en karakteristik af samtidslitteraturen. Østergaard skriver i sin indledning om projektet og antologiens titel: »Titlen [*Vandmærker*] skal først og fremmest signalere, at disse læsninger går helt tæt på teksten, holder den op mod lyset, herunder altså lyset fra en anden tekst, en anden forfatter – og undersøger det karakteristiske ved den. [...] Dens signatur« (p. 10). Hvorvidt den enkelte skribent da yderligere har valgt at forstå vandmærkemetaforen i en retning, hvor den benævner fællesskabet eller forskellen i mellem de to tekster, har stået frit – »sammenlignende morskabslæsning«, betegner Østergaard selv meget sigende projektet, imens han andetsteds benævner det en »måde at tænde fortolkningens ild ved stædigt at gnubbe to tekster mod hinanden«.

Og det kommer der generelt noget godt ud af – prosaister gnubbes imod prosaister, lyrikere mod lyrikere. For at tage sidstnævnte først: Erik Skyum-

Nielsen gnider et lærer-elev forhold frem imellem Henrik Nordbrandt og Søren Ulrik Thomsen, med hvad dertil hører af fadermord osv. Jørn Erslev Andersen læser Niels Frank og Inger Christensen. Anne-Marie Mai sætter Karen Marie Edelfeldt og Pia Juul ind i en »postromantisk tradition, hvor romantikkens og symbolismens kvinde- og barnebilleder både vises frem og dementeres« (p. 273). Også Finn Stein Larsen sammenstiller kvindelige lyrikere, når han læser henholdsvis Pia Tafdrup og Annemette Kure Andersen, imens Neal Ashley Conrad sammenstiller mandlige – nemlig Nicolaj Stochholm og Peter Laugesen.

På prosafløjen gnubber Per Stounbjerg Ib Michael og Peter Høeg mod hinanden og viser både deres fælles vandmærker (f.eks. opgør med faderautoriteten) og deres egne (Michaels projekt som en genfortryllelse af verden, Høegs en affortryllelse). Thomas Bredsdorff viser, hvordan Franz Kafka er et fælles (og så alligevel forskelligt) vandmærke for Solvej Balle og Villy Sørensen, imens Bjarne Sandstrøm lader Balle gnubbe sig op ad Peter Seeborg og herved viser, at de berører en fælles problemstilling (søgen efter autentisk erfaring i modernitetens rum), men med forskellige orienteringer (Balles overvejende filosofisk, Seeborgs psykologisk). Både Bo Tao Michaëlis og Marianne Stidsen læser Bent Vinn Nielsen, men hvor Michaëlis bruger Mads Brenøe som sparringspartner for Vinn, bruger Stidsen Vinn som sparringspartner for Jan Sonnergaard. For begge gælder det, at de diskuterer realismens 'sproglige konstruerethed' i modsætning til dens referentialitet. Michaëlis med afsæt i en perspektiver-

ende og oplysende diskussion af den socialrealistiske genres karakteristika, Stidsen ad en udfordrende, men ikke helt åbenlys omvej over sproghandlings-teori og Paul de Mans Fichte-læsning. Marianne Ping Huang læser Henrik Bjelke og Jens-Martin Eriksen med særligt henblik på deres fælles (men også forskellige) sans for lydighed og rytme. Frits Andersen bringer Jens Smærup Sørensen og Hans Otto Jørgensen i dialog, imens Søren Schou sammenligner fortælleteknikker hos Tage Skou-Hansen og Peer Hultberg og afslutningsvis går i forsvar for såvel Holger Mikkelsens velordnede indre monologer som lille Frycs *stream of consciousness*-lignende diskurs. Samme respekt for forskelligheder genfinder man ikke hos Bo Hakon Jørgensen, som i antologiens sidste artikel sammenstiller Katrine Marie Guldagers *Blank* med Per Højholts 6512 – og så absolut foretrækker sidstnævnte.

Det er dog – skal det straks tilføjes – så som så med stædigheden blandt gnumberne. Mange af artiklerne ligner mest af alt to selvstændige analyser, som så i en perspektivering eller på et eller andet generaliserende niveau søges sammenbragt. Dermed ikke sagt, at der ikke kommer noget fornuftigt ud af de læsninger, som er mere til ‘one-on-one’ (læser og én tekst) end til trekanter (læser og to tekster) – for det gør der. Så sandelig. Men med opdraget og de muligheder det stiller taget i betragtning, kan man ikke undgå at ærgre sig lidt over, at det ikke er blevet taget mere alvorligt. Anders Østergaard gør i sin indledning opmærksom på, at enkelte af skribenterne valgte at skifte den ene (og i et tilfælde endda begge!) af de af ham udvalgte tekster ud, og måske ville

det overordnede projekt være lykkedes bedre, hvis Østergaard i udgangspunktet havde gjort denne mulighed til en del af opgaven, således at skribenten selv stod for at udvælge den ene tekst. Sagen er jo, at intertekstualitet i yderste instans er et personligt forhold. Har man en anden opfattelse af forfatter-skaberne end opdragsgiveren, ser man selvsagt ikke relationen. Thomas Bredsdorff, som giver antologiens bedste diskussion af intertekstualitetsbegrebet, har således åbenlyse problemer med at få sine tekster – Solvej Balles *Ifølge loven* og Villy Sørensens »Mordsagen, en Kafka-idyl« – til at mødes, og han ender ved, at det de har til fælles er, at de begge kan sættes i relation til Franz Kafkas »Ifølge loven« – men på hver sin måde. Eller formuleret anderledes: Søger man til Kafka igennem henholdsvis Balle og Sørensen, så kommer man til to forskellige sider af Kafka, så at sige to forskellige Kafka’er. Den intertekstualitet, som i udgangspunktet skulle være imellem to tekster, kan kun komme i stand ved at en tredje indrages og endvidere spaltes i to. Og så er der jo ikke megen forbindelse tilbage imellem de to første. Bredsdorffs analyse af fortællestemmen hos Balle og dens lighed med Kafkas er både præcis og oplysende. Men det er alligevel ærgerligt, at Bredsdorff ikke griber den anden oplagte opgave, den differentierede Kafka-relation rejser – nemlig en litteraturhistorisk perspektivering, som – måske, måske ikke – kunne sige noget generelt om Kafkas (forskellige) betydning i henholdsvis 1950’erne og 1990’erne. Herved kunne han have vist den fulde rækkevidde af såvel Elliots opgør med den historiske kronologi (litteraturhistoriens senest tilkomne værk

tilføjer sig ikke blot anerækken, men ændrer vores forståelse heraf), som intertekstualitetsbegrebets fordele frem for påvirkningsbegrebet, som med sin implikation af såvel en bevidsthed som en kronologi, afskærer betydningspotentialer og revurderinger.

I det hele taget skal det prises, at så få af antologiens skribenter falder i 'påvirkningsfælden', hvad angår sammenstillingen af de to forfattere. Kun Erik Skyum-Nielsen kan siges at gå i – og det med begge ben! Fra start af benævnes forholdet mellem Nordbrandt og S.U. Thomsen som et lærer/elev-forhold, hvor Nordbrandt omtales som 'mesteren' og den yngre Thomsen som 'lærlingen', og Skyum iscenesætter hele sin læsning som et drama, der først viser, hvorledes Thomsen lærer af Nordbrandt, men senere gør op med ham, stærkt hjulpet på vej af Skyum-Nielsens detaljerede og næsten orgastiske læsning af »For hver rose vi om natten føjer til livet« fra *Hjemfalden*.

En ting er, at Skyum-Nielsen sovser sin læsning ind i en retorisk patos, som egentlig giver flere mindelser om Vilhelm Andersen end om den Skyum-Nielsen, der brillerede i *Modsprogets proces*. Tag nu blot den indledende sætning: »Der var, allerede ved første læsning af *City Slang*, [...] adskillige gange lejlighed til i det stille at udbryde: Nordbrandt!« Man ser det for sig, ikke? Skyum ved skrivebordet, hviskende »Nordbrandt!«. Eller hvad med denne fuldfede creme af allitteration på den efterfølgende sides præsentation af Nordbrandt: »Om nogen var fremmedgjort, var det da ham, den *rastløse rejsende* [...] denne melankolske *besynger* og *beklager* af kærlighedens *ustadighed* og afskedens *uafvendelighed*.«

(p. 90, mine fremh.) Som senere følges op af en svada som denne: »Han [: Nordbrandt] er dybfrossent lidenskabeløs og lidenskabeligt kynisk, rå, grusom, klartseende – og dermed æstetisk god« (p. 92f.). Men disse 'lyrismer' er egentlig det mindste problem.

Værre er det nemlig, at Skyum-Nielsens sympati i den grad ligger hos Thomsen, med det resultat at Nordbrandt afslutningsvis afskrives som »traditionel, i betydningen: affirmativt repetitiv« (p.110). Denne ikke videre motiverede partiskhed og mangel på objektivitet kan til dels undskyldes, om end den synes noget bemærkelsesværdig al den stund den beror på netop den påvirkningsmodel, som stort set alle andre (i og uden for antologien) har forladt: Ikke sagt, at Thomsen ikke var (eller er) under indflydelse af Nordbrandt, for det er han givetvis (andet ville være mærkeligt). Men at indsætte de to forfattere på en linie, hvor Thomsens virkeligheds- og livsforståelse formuleres som en bedre eller mere 'rigtig' version af virkelighedens og eksistensens vilkår, synes, nå ja, »traditionel, i betydningen: affirmativt repetitiv«. Således finder man også hele mester/lærling-tankegangen udfyldt med klassiske forestillinger og formuleringer. Når f.eks. Nordbrandts indflydelse på den unge Thomsen skal formuleres, hedder det: »Ekkoerne efter forbilledet synes her anbragt særdeles bevidst, som hyldester i det små, og som markeringer af, at skulle den yngre poet nogensinde blive digter, måtte det blive med netop dette velkendte udgangspunkt« (p. 90). Hvilket vist må siges at være en tvivlsom type efterrationaliserende antagelse.

Ved i den grad at lægge sig fast på påvirkningsmodellen i sin læsning af de to forfatterskaber, afskærer Skyum sig de muligheder, som f.eks. det mere åbne 'intertekstualitetsbegreb' giver. Modsat 'påvirkningsbegrebet', som implicerer både bevidsthed og kronologi, lægger intertekstualitet nemlig op til rene tekstinterne relationer – de kan være determinerbare som påvirkninger, genre- og historierelationer, men er det ikke nødvendigvis. Havde Skyum anlagt denne, mere nøgterne vinkel, ville han have sluppet for at pakke alt ind i mester-lærling-konstruktionen. Og han ville samtidig – som også Anders Østergaard mere end antyder i sin indledning – have haft mulighed for, dels at have undersøgt om 'mesteren' også lærte noget af 'eleven', og dels at have forholdt sig mere selvrefleksivt til, hvad sammenlæsningen af de to forfatterskaber har gjort ved hans egen forståelse af Nordbrandts værk – og dermed måske om ikke undgået, da i hvert fald omgået den noget mærkværdige detronisering heraf.

Skyum-Nielsen er dog langt fra den eneste, der tager part iblandt de to forfatterskaber som sammenstilles. Generelt kan man tale om, at en tydelig præference kan spores i så godt som alles bidrag. Hos nogen kommer den kun frem implicit ved, at det ene forfatterskab får hovedparten af opmærksomheden, som i Erslevs behandling af Niels Frank og Inger Christensen eller Marianne Stidsens af Sonnergaard og Bent Vinn. Hos andre via vurderinger, der nærmer sig litterær kritik, som når Per Stounbjerg fremhæver Peter Høegs opdragende tendens som et alvorligt problem ved forfatterskabet, eller Bo Hakon Jørgensen bølgebanker Katrine

Marie Guldager med Per Højholt som knortekæp. Men hvor Stounbjergs kritik balancerer fint på en konstruktion skabt af analytisk indsigt og nuanceret afvejning forfatterskabets kvaliteter og problemer, er Bo Hakon Jørgensens noget mere ulden. Han indleder sin artikel med at påpege, at sammenstillingen egentlig er uretfærdig – »at sætte en ung forholdsvis uprøvet forfatter sammen med en gammel super-stjerne, det er næsten for hårdt« (p. 423) – men det viser sig hurtigt, at det egentlig er en anden aldersforskel, der er problemet: Bo Hakons kritik retter sig nemlig ikke kun mod Guldager, men mod generationen eller tidsånden mere generelt. Lettere vrængende nævnes den »tidstypiske minimalisme« (p. 439), og når han afslutningsvis konstaterer, at Per Højholt efter en livslang kamp med metaforen endelig kan lukke den referentielle verden ind i digtet igen, og at det nok vil »tage Katrine Marie Guldager lige så længe, inden hun får nedkæmpet sin subjektive begejstring for blankheden og historieløsheden. Der er tid nok!« (p. 443), så står generationskløften og gaber ikke blot imellem, men på og i linierne, så den ikke er til at misforstå. Men ikke så meget imellem Højholt og Guldager, som mellem Bo Hakon og Guldager.

Hensigten med en antologi som *Vandmærker* er vel, at den skal blive stående længe på hylden i såvel biblioteker som hos nuværende og kommende litteraturstuderende og -læsere. Der er ingen tvivl om, at det er de mere saglige og upartiske bidrag, der er mest slidstærke i den henseende. Men dem er der heldigvis også mange af. Anskuet som et termometer for, hvorledes nærlæsningen trives i disse år, må konklusionen

sionen være, at den er i en storartet form. Både hvad angår det analytiske arbejde og formidlingen heraf.

Hvorvidt dette er nok til, at *Vandmærker* så også kommer til at stå på andre hylder end bibliotekets er dog en anden sag. Den slår sig delvis op som en slags moderne samtidslitteraturhistorie, men anskuet fra den vinkel, savner man nærlæsninger af en række helt essentielle forfatterskaber – f.eks. Christina Hesselholdt, Helle Helle, Kirsten Hammann, for nu blot at nævne tre af de mest markante kvinder. Ligeledes synes det ikke – set fra dette perspektiv – klart, hvorfor Solvej Balle og Bent Vinn Nielsen skal inddrages to gange. Her kunne redaktøren Anders Østergaard med fordel have udstukket andre forfattere. Østergaard forsøger i sin fyldige indledning at udbedre dette via et portræt af 90’er-litteraturen, som på den ene side er udmærket og fint formidlende, men på den anden indeholder nogle indre selvmodsigelser, som skæmmer det lidt. Først gør han et nummer ud af, at generationskategoriseringen er problematisk, blandt andet fordi forfattere, der kommer fra en anden generation end indeværende, ofte stadig er aktive og i udvikling. Men når han efterfølgende trække linier i 90’ernes litteratur er det stort set uden at inddrage endsige nævne disse ældre, aktive forfattere. Ligeledes synes det underligt, at han ikke selv følger op på det opdrag, han har givet skribenterne, og foretager ’parringer’ af 90’er debutanterne med andre, ældre forfatterskaber. I stedet leverer han et ganske konventionelt generationsportræt. Som er udmærket, men også gjort ligeså godt andetsteds.

I den henseende bliver det nok oftere ved kopimaskinen end på studerekammerets reol, man vil finde *Vandmærker*. Og det er en skam. *Vandmærker* er nemlig ikke blot en normal antologi – den er et udstyrsstykke, som man kunne håbe ville sætte standarder for fremtidige antologier: Decideret smuk og klassisk i sin opsætning, indeholdende navneregister og små portrætter med bibliografier og udførlige henvisninger til behandlinger af de analyserede forfattere.

Lene Myong Petersen

Mens vi vågner

Lilian Munk Rösing: *At læse barnet. Litteratur og psykoanalyse*. Kbh. 2001 (Samleren).

At læse barnet. Litteratur og psykoanalyse er en gennemskrevet ph.d.-afhandling, hvorom forfatteren Lilian Munk Rösing i et interview i *Information* har sagt, at den, trods sit akademiske tilsnit, er ment som et forsøg på at bryde igennem den akademiske mur. Måske kan man tilføje, at den i lige så høj grad er et forsøg på at bryde igennem den mur af uforstand, der omgiver psykoanalysen, al den stund bogen henter psykoanalysen som tekstlæsningsmetode frem i lyset fra det mørke, den flere årtier har befundet sig i.

At læse barnet er skrevet som en reaktion på forestillingen om, at det 20. århundrede har været barnets århundrede med afskaffelse af den sorte skole, og hvad dertil hører af institutionaliseret børneundertrykkelse. I følge Munk Rösing er denne forestilling